

Directory of Open Access Journals (DOAJ)

Jan Drábek

me@jandrabek.cz

2. ročník navazujícího magisterského studia

374519

28. listopadu 2014

Úvod

Directory of Open Access Journals (DOAJ) je webový projekt spravující seznam vědeckých časopisů, které fungují v režimu *Open Access*, tedy časopisů, které nevyžadují platbu od svých odběratelů – čtenářů vědeckých článků ani od jejich institucí. Kromě samotné evidence časopisů umožňuje stránka také vyhledávat konkrétní články v evidovaných časopisech, které DOAJ poskytují metadata.

Historie a cíle projektu

Kolem přelomu milénia si někteří lidé začali uvědomovat takzvanou „seriálovou krizi“, jejíž hlavní příčinou bylo chronické navyšování částek předplatných jednotlivých vědeckých časopisů tempem rychlejším, než o kolik rostla reálná kupní síla odběratelů. Hrozila tak reálně situace, že by si vědecké instituce nemusely být schopny koupit předplatné vědeckých časopisů, které potřebují pro svou vědeckou činnost, a v důsledku toho by se mohla vědecká činnost jednotlivých institucí roztržít až zprivilegizovat, což by podkopalo jeden z nejdůležitějších principů vědy vůbec.

Jedno z možných řešení spočívalo v přechodu na elektronický způsob distribuce časopisů. Toto řešení se ale ukázalo jako neperspektivní, protože samotné časopisy byly stále v monopolním držení vydavatelů, kteří aplikovali stejné (a často i horší) licenční podmínky jako u klasických časopisů.

Jako vhodný způsob pro redukcí tohoto monopolu se jevila iniciativa *Open Access*, jejíž cílem je vznik časopisů s otevřeným přístupem (*Open Access Journals*). Obsah¹ těchto časopisů je okamžitě volně dostupný bez dalšího omezování užití díla, což se s rozšířením Internetu značně usnadnilo.

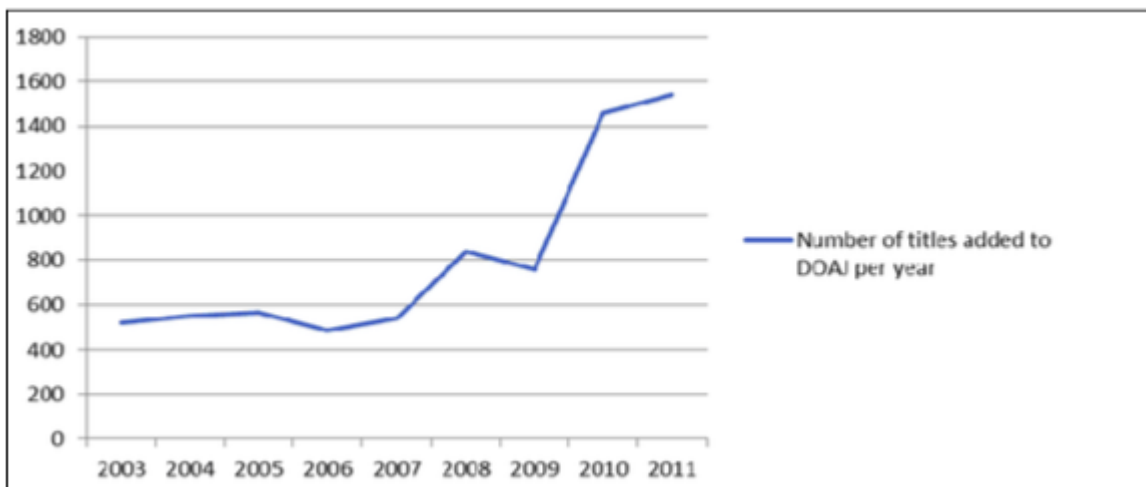
První časopisy s otevřeným přístupem se začaly objevovat od roku 1998. V roce 2002 byl již počet takovýchto časopisů neudržitelný kvůli problémům s katalogizovatelností a integrovatelností do knihoven a dalších informačních služeb. V rámci konference *Budapest Open Access Initiative* (BOAI) byl definován samotný pojem *Open Access* a diskutována související problematika. Toho bylo záhy využito na konferenci *First Nordic Conference on Scholarly Communication* (NSCS) ve švédském Lundu pro formulaci ideje adresáře časopisů s otevřeným přístupem.

Tento nápad byl na konferenci shledán velmi přínosným pro celou vědeckou komunitu i výzkum. Následně tedy byla univerzitní knihovna v Lundu pověřena vytvořením služby² pro tento účel.

Služba byla uvedena do provozu v květnu roku 2003 se záznamy více než 300 časopisů. Služba je i nadále rozvíjena a to jak co se týče funkcionality, tak kritérií, které musí časopisy splňovat, aby mohly být evidovány v DOAJ.

¹Obsahem se zde myslí všechny publikované vědecké výstupy, obzvláště pak samotné vědecké články, konferenční příspěvky a příslušející datové soubory.

²Financování iniciální fáze projektu zajistily dvě instituce *Open Society Institute* (OSI) a *Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition* (SPARC)

Obrázek 1: Počet přidanych časopisů mezi roky 2003 a 2011

Hlavním cílem DOAJ je tedy především přispění k redukci monopolu vydavatelů vědeckých časopisů pomocí zviditelnění a zjednodušení používání vědeckých časopisů s otevřeným přístupem. A to obzvláště těch, které poskytují dostatečné záruky kvalitního obsahu, umožňující tak zvýšit jejich používání a dopad.

Popis aktuálního stavu projektu

Ke 28. listopadu 2014 bylo ve službě DOAJ 10 068 časopisů³, z nichž 5 947 poskytuje DOAJ metadata o článcích a ve kterých lze tedy vyhledávat v celkem 1 786 890 článcích. Celkem pokrývá 136 zemí včetně České republiky a česky psaných článků.

Současný princip fungování spočívá v tom, že každý časopis, který chce být přítomen v seznamu se musí zaregistrovat, přičemž musí splňovat kritéria sestavené DOAJ, která mají zamezit přítomnosti nekvalitních a predátorských časopisů⁴. Po úspěšném vyřízení registrace⁵ je záznam o časopisu zahrnut do seznamu ostatních časopisů. Časopis pak může dodávat metadata pro samotný obsah časopisu (typicky jednotlivá čísla s články) a to buď ručně či automatizovaně pomocí XML. Koncový uživatel může vyhledávat mezi samotnými časopisy pomocí různých kritérií, mezi které patří: odvětví, jazyk, země, vydavatel/platforma, přítomnost publikačních poplatků⁶ a licence.

Dále může koncový uživatel vyhledávat články v těchto časopisech na základě sklizených

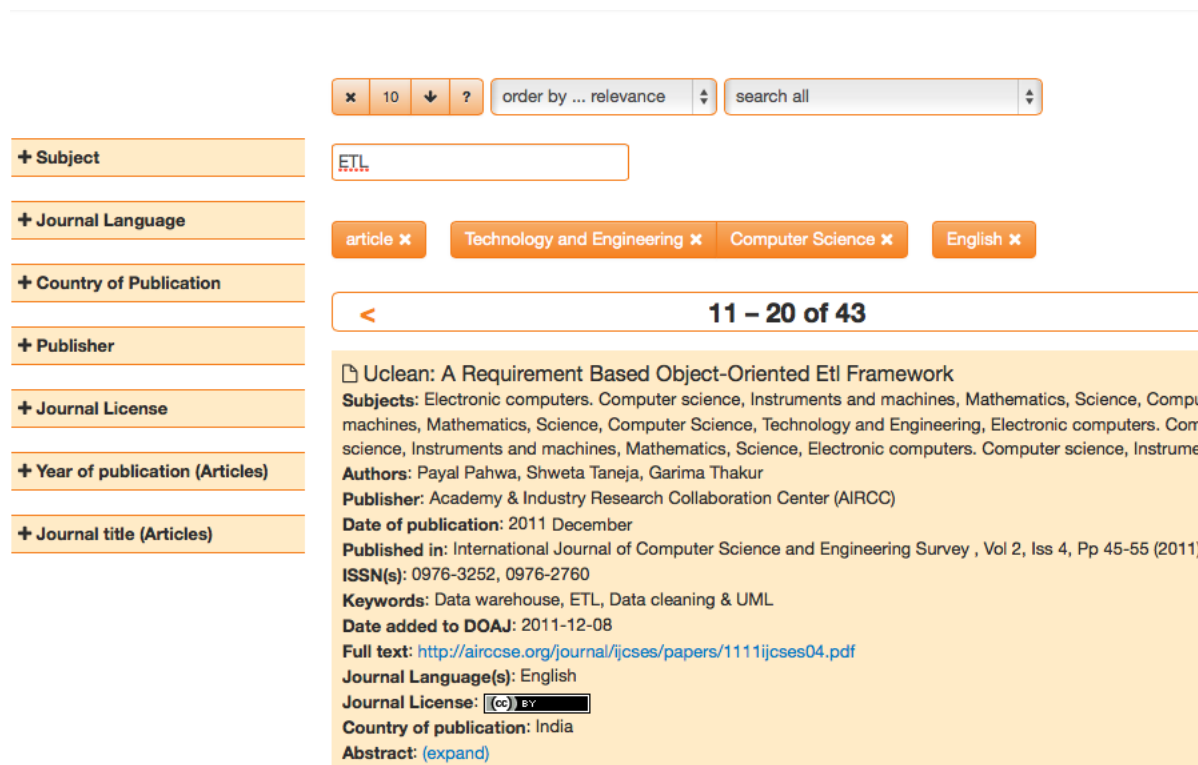
³Z 27. na 28. listopadu 2014 bylo z evidence vyřazeno cca 12 časopisů. Jejich seznam je i s vysvětlením dostupný na <http://doajournals.wordpress.com/2014/05/22/doaj-publishes-lists-of-journals-removed-and-added/>.

⁴Časopisů jejichž cílem je zisk na úkor kvality obsahu. Bude rozvedeno dále.

⁵Podle drobných poznámek na kontaktní stránce soudím, že tato registrace může trvat i 3 měsíce.

⁶*Article Processing Charge* – poplatek, které musí autor či jeho instituce zaplatit za publikování v daném časopise.

metadat⁷. Při vyhledávání lze kromě kritérií časopisů (viz výše) specifikovat roku publikace a titulu časopisu.

The screenshot displays the DOAJ search interface. At the top, there is a search bar with the text 'search all' and a dropdown menu set to 'order by ... relevance'. Below the search bar, there are several filter categories on the left: '+ Subject', '+ Journal Language', '+ Country of Publication', '+ Publisher', '+ Journal License', '+ Year of publication (Articles)', and '+ Journal title (Articles)'. The 'Subject' filter is active, showing 'ETL'. The 'Journal Language' filter is active, showing 'English'. The 'Country of Publication' filter is active, showing 'India'. The 'Year of publication (Articles)' filter is active, showing '2011'. The 'Journal title (Articles)' filter is active, showing 'Uclean: A Requirement Based Object-Oriented Etl Framework'. The search results are displayed in a list, with the first result being 'Uclean: A Requirement Based Object-Oriented Etl Framework'. The result includes the following information: Subjects: Electronic computers, Computer science, Instruments and machines, Mathematics, Science, Computer machines, Mathematics, Science, Computer Science, Technology and Engineering, Electronic computers. Computer science, Instruments and machines, Mathematics, Science, Electronic computers. Computer science, Instrument; Authors: Payal Pahwa, Shweta Taneja, Garima Thakur; Publisher: Academy & Industry Research Collaboration Center (AIRCC); Date of publication: 2011 December; Published in: International Journal of Computer Science and Engineering Survey, Vol 2, Iss 4, Pp 45-55 (2011); ISSN(s): 0976-3252, 0976-2760; Keywords: Data warehouse, ETL, Data cleaning & UML; Date added to DOAJ: 2011-12-08; Full text: <http://airccse.org/journal/ijcses/papers/1111ijcses04.pdf>; Journal Language(s): English; Journal License: ; Country of publication: India; Abstract: [\(expand\)](#)

Obrázek 2: Ukázka vyhledávání ve službě DOAJ

Pro automatizovaný přístup k seznamu časopisů i vyhledávání je na adrese <http://doaj.org/oai> k dispozici server komunikující pomocí protokolu OAI-PMH⁸, přičemž pro samotný obsah se používá standard Dublin Core⁹.

Podmínky pro časopisy

V DOAJ mohou být zahrnuty pouze časopisy s otevřeným přístupem a to podle definice z konference BOAI, kterou DOAJ volně překládá jako „We define open access journals as journals that use a funding model that does not charge readers or their institutions for access.“ Dodatečně pak vyžadují dodržování řady dalších kritérií, z nichž vyberu jen ty nejdůležitější (kompletní seznam je k nalezení na stránce DOAJ):

⁷Jde tedy o variantu federativního hledání, které probíhá na serverech DOAJ, jediným rozdílem je fakt, že metadata dodávají časopisy samy.

⁸DOAJ dokumentace na <http://doaj.org/features>.

⁹Ukázkový request: http://doaj.org/oai?verb=GetRecord&metadataPrefix=oai_dc&identifier=oai:doaj.org/journal:78141d1e1f01447282810cdd184f0d1f

- Kontrola kvality – ve formě *peer review* či ediční rady, jejíž členové musí existovat, neboť budou kontaktováni při prověřování časopisu.
- Výzkumnost – musí jít o výzkumný vědecký časopis.
- Pravidelnost – musí jít o časopis, který vychází pravidelně a častěji než 1x ročně a obsahující menší celky, například články.
- Režim *Open Access* musí být bez embarga (tedy bez „moving wall“). Existuje více výkladů, co znamená *Open Access*, DOAJ však stanovuje přesně, který má na mysli.
- Oficiálnost – existence v databázi časopisů (ISSN apod.), neodporující země právnické osoby a názvu časopisu, kontrola záměrné podobnosti názvu s jinými časopisy apod.
- Transparentnost – jasné přihlášení se k *Open Access*, jasné zveřejnění poplatků za zveřejnění.
- Kompatibilita licence – DOAJ vyžaduje, aby licence článků byla kompatibilní s *Creative Commons*.

Celkové podmínky se postupem času mění v reakci na situaci s predátorskými časopisy, naposledy byly zpřísněny v létě 2014.

Problémy a reakce

S přechodem na zlatý *Open Access* model došlo k přesunu nákladů od odběratelů časopisů na autory či jejich vědecké instituce. To způsobilo otevření trhu pro predátorské časopisy, jejichž hlavním účelem bylo (a stále je) spíš rychle zbohatnout než poskytnout vědě kvalitní obsah. Problém tkví v tom, že nekvalitní časopisy by instituce přestaly odebírat a tedy by tyto časopisy ztratily peníze. U časopisů financovaných z poplatků za publikaci tato zpětná vazba ale nefunguje a reálně by museli autoři (například na základě reputace) přestat platit publikační poplatky.

Jenže vědců řízených strategií *publish or perish* a snahou o kariérní postup se najde vždy dostatek, stejně jako prvních návštěvníků špatné restaurace na velmi frekventovaném místě.

Tyto predátorské časopisy jsou nepříjemné i z toho hlediska, že do vědeckého prostředí dodávají spoustu nekvalitního obsahu, který neprošel *peer review*. Tento obsah je navíc snadno dostupný a způsobuje obrovský šum ve vědeckém bádání a smazávání rozhraní mezi vědou a pseudovědou.

V roce 2008 tedy začal Jeffrey Beall vytvářet seznam predátorských nakladatelství a časopisů (aka *blacklist*) v jehož správě pokračuje dodnes. Naopak DOAJ se za pomoci svých kritérií snaží vytvářet *whitelist*, přičemž se snaží držet krok s kritérii, které formuloval právě Jeffrey Beall¹⁰.

Přesto se problémy s predátorskými časopisy nevyhýbají ani DOAJ. V roce 2013 uveřejnil John Bohannon článek *Who's Afraid of Peer Review?*¹¹, ve kterém shrnuje svůj experiment s časopisy s otevřeným přístupem, které byly namátkou vybrané ze seznamu DOAJ a Bealla. V experimentu poslal variantu jednoho testovacího článku do všech 304

¹⁰<http://scholarlyoa.com/2012/11/30/criteria-for-determining-predatory/>

¹¹<http://www.sciencemag.org/content/342/6154/60.full?>

časopisů, z nichž 157 časopisů články bezproblémově akceptovalo (98 ho zamítlo, zbytek nereagoval). Z časopisů vybraných z DOAJ (těch bylo 167) akceptovalo 45 %, u časopisů od Bealla to bylo 82 % (což mimojiné ukazuje, že ani Beallův seznam není vyloženě přesný).

Reakce DOAJ na sebe nedaly dlouho čekat, a tak záhy došlo ke zpřísnění kritérií a vyřazení 114 časopisů. Nicméně jde o neustálý proces. Poslední změna kritérií proběhla v létě 2014 a časopisy jsou z databáze vyřazovány průběžně. Jakmile přestanou splňovat některé z kritérií.

Jak již bylo zmíněno, financování počátečního vývoje bylo realizováno za pomoci *Open Society Institute* a *Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition*. Následný provoz a rozvoj vyžaduje ale další náklady, na kterých se momentálně podílejí jednak sponzoři, jednak členové DOAJ. Mezi sponzory patří například *BioMedCentral*, *EBSCO*, *Springer*, Lundská univerzita. . . Členy mohou být jednotlivci, univerzity, knihovní svazy a vydavatelé/agregátoři. Obzvláště přítomnost velkých nakladatelů časopisů s otevřeným přístupem vzbuzuje otázky, nakolik je financování transparentní a spravedlivé pro všechny.

Zhodnocení a závěr

Za krátkou zmínku stojí ještě sesterský projekt *Directory of Open Access Books* (DOAB), jehož účel je prakticky stejný jako DOAJ, jen je zaměřen na vědecké publikace knižních formátů, poněvadž ne všechny vědní obory využívají článků publikovaných ve vědeckých časopisech, a tedy i tyto materiály je vhodné zviditelnit, usnadnit přístup k nim a zvětšit jejich dopad.

Služba DOAJ je 11 let po svém dokončení ve vyspělém stavu a své služby poskytuje obstojně. Své cíle se jí daří naplňovat v rámci možností – zpřístupňuje velké množství vědeckého obsahu a umožňuje v něm vyhledávat, takže přístup k otevřenému obsahu je velmi rychlý a jednoduchý. Nicméně kvůli problémům zlaté cesty k *Open Access* bude vždy bojovat s problémem predátorských časopisů, což může bohužel vytvářet potenciální důvod jak pro zamítnutí celé myšlenky *Open Access*, tak pro nepoužívání DOAJ. Aktuální situace totiž vytváří požadavky na současné vědce, aby byli schopni dobře rozlišovat zdali jde o predátorský časopis a také aby věnovali daleko více pozornost tomu, zdali je konkrétní obsah relevantní a dostatečně kvalitní aby se jím zabývali. Přesto věřím, že v dnešní informačně bohatě-náročnou dobu jsou služby jako DOAJ dostatečně užitečné, aby obhájili svoji existenci.

Použité zdroje

- [1] *Directory of Open Access Journals* [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.doaj.org>
- [2] BEALL, Jeffrey. Predatory publishing is just one of the consequences of gold open access. *Learned Publishing* [online]. 2013-04-01, vol. 26, issue 2, s. 79-83 [cit. 2014-11-27]. DOI: 10.1087/20130203. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1087/20130203>
- [3] BEALL, Jeffrey. *Scholarly Open Access* [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://scholarlyoa.com/>
- [4] STENSON, Linnéa. Why all these directories? An introduction to DOAJ and DOAB. *Insights: the UKSG journal: the UKSG journal* [online]. 2012-11-1, vol. 25, issue 3, pp. 251-256 [cit. 2014-11-28]. DOI: 10.1629/2048-7754.25.3.251. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1629/2048-7754.25.3.251>.
- [5] DOAJ announces new selection criteria. *DOAJ* [online]. 2013 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20131023125509/http://www.doaj.org/doaj?func=news&nId=303&uiLanguage=en>
- [6] Second response to the Bohannon article. *DOAJ* [online]. 2013 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20131023125509/http://www.doaj.org/doaj?func=news&nId=317&uiLanguage=en>
- [7] *DOAJ News Service: News, Updates & Developments from DOAJ* [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://doajournals.wordpress.com/>
- [8] BOHANNON, John. Who's Afraid of Peer Review?. *Science Magazine* [online]. 2013 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.sciencemag.org/content/342/6154/60.full>

Metadata v Dublin Core

Metadata tohoto dokumentu v XML pomocí standardu Dublin Core:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<metadata
  xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
  xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">
  <dc:title>Directory of Open Access Journals (DOAJ)</dc:title>
  <dc:creator>Jan Drábek</dc:creator>
  <dc:subject>DOAJ</dc:subject>
  <dc:subject>Digitální knihovny</dc:subject>
  <dc:subject>Vědecké časopisy</dc:subject>
  <dc:subject>Open Access</dc:subject>
  <dc:subject>Federativní vyhledávání</dc:subject>
  <dc:subject>Vyhledávání</dc:subject>
  <dc:subject>Predátorské časopisy</dc:subject>
  <dc:subject>Věda</dc:subject>
  <dc:description>Tato esej se zabývá službou Directory of Open Access Journals (DOAJ), která shromažďuje informace o
časopisech jejichž obsah je volně dostupný v plném rozsahu. Obsahem je popis současného stavu, nabízených služeb z pohledu
vydavatele i z pohledu koncového uživatele, používaných technologií i problémů způsobených predátorskými časopisy.</dc:description>
  <dc:publisher>Jan Drábek</dc:publisher>
  <dc:date>2014-11-28</dc:date>
  <dc:type>Text</dc:type>
  <dc:type>Esej</dc:type>
  <dc:format>application/pdf</dc:format>
  <dc:source>http://www.doaj.org</dc:source>
  <dc:source>http://dx.doi.org/10.1087/20130203</dc:source>
  <dc:source>http://scholarlyoa.com/</dc:source>
  <dc:source>http://dx.doi.org/10.1629/2048-7754.25.3.251</dc:source>
  <dc:source>http://www.sciencemag.org/content/342/6154/60.full</dc:source>
  <dc:source>http://web.archive.org/web/20131023125509/http://www.doaj.org/doaj?func=news&nId=303&uiLanguage=en</dc:source>
  <dc:source>http://web.archive.org/web/20131023125509/http://www.doaj.org/doaj?func=news&nId=317&uiLanguage=en</dc:source>
  <dc:source>http://doajournals.wordpress.com/</dc:source>
  <dc:source>http://www.sciencemag.org/content/342/6154/60.full</dc:source>
  <dc:language>cs</dc:language>
</metadata>
```